

มัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสากับการบริหารตามหลักอิสลาม

Mosques in Thung Tum Sao and Islamic Administration

ณัฐฐา ประดิษฐ์¹, กิตติฉัฐ ชูช่วย¹, อุทัย ปริญาสุทธี²

Nattha¹ Pradit¹, Kittitat Chuchuy¹, Utai Parinyasutinun²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารองค์กรตามหลักอิสลามของมัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยมีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 50 คน ได้แก่ กรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวน 9 คน สัปบุรุษ จำนวน 30 คน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน และนักวิชาการ จำนวน 6 คน ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนรายงานผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา พบว่า อิหม่ามมีบทบาททั้งด้านศาสนา ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง และด้านการบริหาร ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญในการบริหารองค์กรตามหลักอิสลาม ควบคู่ไปกับการใช้พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 สิ่งเหล่านี้ทำให้มัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อจิตวิญญาณของมุสลิมในชุมชน

คำสำคัญ: การบริหารตามหลักอิสลาม, มัสยิด, ผู้นำ

Abstract

The Islamic administration of the mosques in the Thung Tam Sao community at Thung Tam Sao, Hat Yai, Songkhla province were the subject of this report. The field instruments in the study included in-depth interviews, focus groups, and participant and non-participant observations. The participants were 9 mosque Islamic committees, 30 churchgoers, 5 local administration officers, and 6 scholars. In addition, related papers were studied, and the data were analyzed.

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาชุมชนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² อาจารย์ ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

¹ Bachelor Degree Student, Communities Studies, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

² Lecturer at Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

* Corresponding author: e-mail: holedu_pop@hotmail.com Tel.090-8646007

The findings indicated that an imam has important roles in religion, education, administration, and management. These roles were combined with the use of the Administration of Islamic Organizations B.E. 2540 (A.D. 1997). As a result, the mosques in Thung Tam Sao have grown continuously and have upheld their role as an abiding and important institution for the Muslim population

Keyword: Islamic administration, mosque, leader

บทนำ

สังคมมีอาจเกิดขึ้นได้หากปราศจากปัจเจกบุคคล และสังคมนั้น ๆ มีอาจประสบกับความสันติสุขได้ หากสมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอย่างไม่มีความสุข ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความสุขในการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคมแล้ว ก็จะเป็นการกล่าวถึงความสันติสุขของสังคมนั้น ๆ ด้วย (ฮาเร๊ะ เจ๊ะโต, 2553, น. 1) สำหรับสังคมมุสลิมกล่าวได้ว่าสถาบันศาสนามีส่วนสำคัญมากที่สุดต่อวิถีชีวิต ทั้งนี้เพราะวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกคน ต้องอยู่บนครรลองของอิสลามโดยตลอดอย่างแยกไม่ออก เพราะในอิสลามไม่มีนักบวช องค์ประกอบสำคัญของศาสนาอิสลาม ได้แก่ ศาสนสถานที่ยุทธศาสนาเรียกว่า "มัสยิด" หรือ "สุเหร่า" ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากศาสนาในศาสนานั้นคือไม่ใช่เป็นที่อยู่ประจำของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มัสยิดก็มีหน้าที่แจกเช่นศาสนสถานอื่นอันจะมีผลต่อสังคมนั้น ๆ แตกต่างกันก็แต่รูปแบบและเนื้อหาสาระ ด้วยรูปแบบเฉพาะของมัสยิดที่มีมาแต่สมัยของท่านศาสดามุฮัมมัดที่มัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งมีหน้าที่ทั้งด้านศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจและการเมือง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2554, น. 124) ทั้งนี้ มัสยิดเป็นบ้านของอัลเลาะห์บนพื้นพิภพนี้ มัสยิดเป็นสถานที่ที่ซึ่งความเมตตาของพระองค์ถูกประทานลงมา เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจทุกอย่างเพื่ออัลเลาะห์ อีกทั้งยังเป็นสถานที่ที่พบปะเพื่อปรึกษาหารือและการช่วยเหลือกันของมุสลิมในแต่ละชุมชน ฉะนั้นมัสยิดจึงมีบทบาทเป็น

ศูนย์รวมความศรัทธาของมุสลิม เป็นสถานที่ที่มุสลิมทุกชีวิตต้องผูกพัน เพราะมัสยิดมีความสำคัญต่อชีวิตมุสลิมเป็นอย่างมากตั้งแต่เกิดจนถึงบั้นปลายของชีวิต มัสยิดจึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนมุสลิม (อิสมาอีล กอเซ็ม, 2554)

ปัจจุบันนี้ แม้จะสร้างมัสยิดกันอย่างไร้ใหญ่โตอลังการมากขึ้น แต่กล่าวได้ว่า มัสยิดเหล่านั้นเปรียบเหมือนเด็กอ้วนไร้สมอง คือ มีแต่รูปร่างใหญ่โตเทอะทะ แต่ข้างในกลับกลวงเปล่า อันเนื่องจากขาดจิตวิญญาณของความเป็นมัสยิดที่เคยมีในยุคบรมศาสดาและเหล่าศอหาบะฮ์แทบสิ้นเชิง สภาวะเช่นนี้ นำมาซึ่งปัญหาทางสังคมหลายหลากประการ ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่งน่าจะมาจากการที่มัสยิดบ้านเรา ขาดการบริหารจัดการภายในที่มีประสิทธิภาพ ขาดการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างสิ่งดี ๆ และไม่มี ความพยายามที่จะลดทอนความชั่วในสังคมน้อยจริงจึง สภาวะที่เกิดเป็นผลตามมาก็คือ คนกับมัสยิดห่างเหินกันมากขึ้น ความเงิบเหงาแผ่คลุมมัสยิด จนกล่าวได้ว่า หากไม่มีเสียงอะซานดังออกมา อาคารมัสยิดก็อาจกลายเป็นที่รกร้างไปแล้วก็ได้ (วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ, 2558) กระนั้นก็ตาม การบริหารหน่วยงานหรือองค์กรนั้น ปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานภายในองค์กรคือการมีผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีภาวะผู้นำของผู้บริหารที่จะสามารถนำพาองค์กรให้มีความเป็นผู้นำหนึ่งใจเดียวกันที่ปฏิบัติงานเพื่อบ่มไปสูเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน (พินิจ โคตะการ, 2559) ทั้งนี้ อิหม่าม เป็นคำเรียกผู้นำในศาสนา

อิสลาม, ผู้นำในการทำละหมาด, ตำแหน่งสำคัญ ของคณะกรรมการบริหารมัสยิด, โต๊ะอิหม่าม ก็ เรียก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1417) โดยเฉพาะการทำหน้าที่บริหารกิจการของมัสยิดตามที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กร ศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ให้เป็นไปด้วยความ เรียบร้อย

ชุมชนทุ่งตำเสา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนหนึ่งที่มีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เห็นได้จากการมีมัสยิดตั้งอยู่ในพื้นที่จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ มัสยิดดารุสสุตา หมู่ที่ 5 บ้านโเฮ๊ะ มัสยิดดารุสลามีน หมู่ที่ 5 บ้านหินผุด และมัสยิดดีนุอิสลาม หมู่ที่ 6 บ้านนาแสน ซึ่งมีอิหม่ามประจำมัสยิดที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางศาสนาควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตประจำวันในสังคม ทำให้มัสยิดในทุ่งตำเสายังสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางชุมชนพหุวัฒนธรรม โดยมัสยิดก็ยังเป็นศูนย์กลางชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งด้วย ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบริหารองค์กรตามหลักอิสลามของมัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ทั้งนี้ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อการปรับปรุงหรือพัฒนาชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการบริหารองค์กรตามหลักอิสลามของมัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแก่ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับมัสยิดและสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกแก่ผู้วิจัยได้

ตรงตามวัตถุประสงค์ นั่นคือ กรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวน 9 คน และสัปบุรุษ จำนวน 30 คน นอกจากนี้ยังใช้การสนทนากลุ่มกับเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน และนักวิชาการ จำนวน 6 คน เพื่อเป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลภาคสนามร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม พร้อมกันนี้ ยังมีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนรายงานผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

การศึกษาที่สามารถจำแนกข้อค้นพบออกเป็นประเด็นที่น่าสนใจ อันได้แก่ มัสยิด : ศูนย์รวมความศรัทธา และอิหม่าม ศรัทธา และการพัฒนารายละเอียดมีดังนี้

มัสยิด : ศูนย์รวมความศรัทธา

มุสลิมกลุ่มแรก ๆ ที่เดินทางเข้ามาในชุมชนทุ่งตำเสานั้น เดินทางมาจากจังหวัดปัตตานี และประเทศอินโดนีเซีย เข้ามาเพื่อจับจองพื้นที่ใช้เป็นแหล่งประกอบอาชีพ โดยยึดการทำนาเป็นอาชีพหลักที่สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ ต่อมา มีมุสลิมจากหลายแห่งได้เดินทางเข้ามาด้วยเหตุผลเดียวกัน จึงเกิดเป็นเป็นชุมชนมุสลิมที่เรียกว่า “บ้านนาแสน” หมายถึง พื้นที่นาจำนวนมาก จึงมีการสร้างมัสยิดแห่งแรกในชุมชน ชื่อว่า “มัสยิดดีนุอิสลาม” ต่อมา มีการขยายตัวของชุมชนมุสลิม จึงจำเป็นต้องสร้างมัสยิดแห่งที่สองและสามตามมาในพื้นที่ “บ้านหินผุด” และ “บ้านโเฮ๊ะ” เพื่อความสะดวกในการประกอบศาสนกิจและทำกิจกรรมอื่น ๆ ของมุสลิมที่เป็นการแสดงถึงความศรัทธา และต้องการเป็นที่โปรดปรานของอัลเลาะห์ทำให้ปัจจุบันมีมัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา ดังนี้

มัสยิดดีนุอิสลาม เป็นมัสยิดที่เก่าแก่ที่สุดในชุมชนมีขนาดกลาง ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านนาแสน เดิมตั้งอยู่ตรงข้ามกับมัสยิดในปัจจุบัน ก่อนจะย้าย

มาสร้างเป็นอาคารทรงไทยยกพื้นที่มีหลังคาทรงปั้นหยา กิ่งจั่ว ตรงข้ามกับมัสยิดเดิมบนพื้นที่ดินที่ชาวบ้านร่วมกันสมทบทุนเพื่อจัดซื้อและมอบให้เป็นที่ดินของมัสยิด ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2463 เพื่อใช้เป็นจุดรวมของพี่น้องมุสลิมในการทำกิจกรรมทางศาสนาร่วมกันต่อมาได้มีการสร้างมัสยิดใหม่ขึ้นอีกครั้งบนพื้นที่เดิม ในลักษณะของอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสามชั้น หน้าต่างเป็นรูปทรงโค้งยอดแหลมในชั้นที่สอง และรูปทรงสี่เหลี่ยมในชั้นที่สาม ประดับด้วยโดมทรงหัวหอมแบบอาหรับ มีดาวและพระจันทร์เสี้ยวที่เป็นสัญลักษณ์ของอิสลามตกแต่งบนโดม มัสยิดต้นุ้มนิสลามมีคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวน 15 คน โดยมีนายอับดุลรอญีย์ ลาเต๊ะเป็นอิหม่าม นายสัน สันทรน เป็นคอบเต็บ นายสุวัฒน์ พันนี้ เป็นบิหลัน ดูแลรับผิดชอบมัสยิดและสัจปุระ จำนวนกว่า 600 คน

มัสยิดดารุลอามีน เป็นมัสยิดขนาดเล็ก ตั้งอยู่เลขที่ 150 หมู่ที่ 5 บ้านหินผุด เดิมมีชื่อว่า "มัสยิดอิสลาฮุลคัยรี" แปลว่า การพัฒนาความดี ตั้งอยู่บนพื้นที่ของโรงเรียนพัฒนาการศึกษาในปัจจุบัน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2490 และราวห้าทศวรรษหลังจากนั้นก็ได้มีการสร้างมัสยิดขึ้นใหม่บนพื้นที่ตั้งใหม่ในปี พ.ศ. 2540 เนื่องจากความไม่สะดวกในการประกอบพิธีละหมาด และเปลี่ยนชื่อในเวลาต่อมา เป็น "มัสยิดดารุลอามีน" ที่แปลว่า สถานที่ปลอดภัย เพราะเมื่อชาวบ้านมุสลิมส่วนใหญ่ ไม่สะดวกที่จะละหมาดในมัสยิดเดิมที่เคยมี ชาวบ้านมุสลิมจึงช่วยกันบริจาคสมทบทุนร่วมกับองค์กรเพื่อการกุศลอิสลามนานาชาติที่มีฐานอยู่ในประเทศคูเวตเพื่อสร้างมัสยิดแห่งนี้นี้ขึ้นเพื่อจะได้ใช้ประกอบศาสนกิจในพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ ทั้งนี้โครงสร้างด้านนอกของมัสยิดเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนชั้นเดียว ทรงหกเหลี่ยม ก่อนจะต่อเติมอาคารทรงสี่เหลี่ยมที่ติดกับอาคารทรงหกเหลี่ยมเดิม ทาด้วยสีส้มทั้งหลัง ประดับด้วยซุ้มโค้งแหลมรอบตัวอาคาร และประดับด้วยโดมกลีบมะเฟือง มีคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวน 13 คน โดยมีนายเหม บิน

หมาดเป็นอิหม่าม นายหุรูล มูเก็ม เป็นคอบเต็บ และนายสันติ หลังหา เป็นบิหลัน ดูแลสัจปุระ จำนวนกว่า 400 คน

มัสยิดดารุลฮูดา เป็นมัสยิดที่ก่อตั้งขึ้นหลังสุดแต่มีพื้นที่สีเขียวมากที่สุด ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านโ๊ะเะ สร้างอยู่บนที่ดินที่ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงินซื้อแล้วบริจาคให้เป็นที่ดินของมัสยิด ดำเนินการสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2495 และแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2497 โดยชื่อ "มัสยิดดารุลฮูดา" แปลว่า บ้านแห่งการนำทางที่จะนำทางให้มุสลิมเข้าถึงอัลเลาะห์นั่นเอง ทั้งนี้โครงสร้างภายนอกของมัสยิด เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนทรงสี่เหลี่ยม ตกแต่งด้วยโดมทรงหัวหอมแบบอาหรับ มีดาวและพระจันทร์เสี้ยวที่เป็นสัญลักษณ์ของอิสลามตกแต่งบนโดม อาคารทาด้วยสีฟ้าทั้งอาคาร บริเวณโดยรอบมัสยิดเป็นสนามหญ้าว่างเปล่าเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมปลอดบุหรี่ปัจจุบันนี้ ผู้ดูแลมัสยิดเป็นคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดรุ่นที่สาม มีจำนวน 15 คน โดยมีนายมนูญ รัตนพันธ์ เป็นอิหม่าม นายชาติรี โหดหมาน เป็นคอบเต็บ และนายทวี หมู่เก็ม เป็นบิหลัน คอยดูแลและปกป้องมัสยิดรวมทั้งเป็นผู้นำให้แก่สัจปุระ จำนวนกว่า 600 คนให้เป็นไปตามแนวทางของอิสลาม

สรุปได้ว่า มัสยิดในชุมชนทุ่งคำเส้ามีอายุการสร้างที่ไล่เลี่ยกัน แสดงถึงความตื่นตัวที่จะสร้างมัสยิดในหมู่มุสลิมที่ค่อนข้างสูงทำให้เห็นว่ามัสยิดในชุมชนเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของมุสลิมที่มีต่อศาสนาของตนเอง ทำให้มัสยิดเป็นสถานที่ซึ่งจำเป็นต้องเคารพและให้เกียรติ เพราะเป็นพื้นที่ซึ่งองค์อัลเลาะห์ทรงพอพระทัยยิ่งกว่าพื้นที่อื่นใด

อิหม่าม ศรีทธา และการพัฒนา

อิหม่ามเป็นตำแหน่งแห่งความเป็นผู้นำ เป็นบุคคลที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อมัสยิดและปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชนทั้งเรื่องของการดำเนินชีวิตและการบริหารงานซึ่งอิหม่ามจะต้อง

ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม ดังนี้

ด้านศาสนา การนำละหมาดที่มีสยิดทั้ง 5 เวลานั้น เป็นหน้าที่ของอิหม่ามโดยตรง ถ้าอิหม่ามไม่สามารถไปที่มีสยิดเนื่องจากมีธุระหรือสาเหตุอื่น ๆ การนำละหมาดก็จะเป็นหน้าที่ของคอเต็บและบิหลั่นที่สามารถทำแทนได้ และในการอ่านคุดบะห์ประจำวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ ก็เป็นหน้าที่ของอิหม่ามในการผู้จัดทาบุคคลเพศชายที่บรรลุนิติภาวะและมีสติสัมปชัญญะครบถ้วน ซึ่งในชุมชนทุ่งตำเสาแห่งนี้ได้มีการจัดเวรในการอ่านคุดบะห์อย่างชัดเจน การอ่านคุดบะห์เปรียบเสมือนการกล่าวบรรยายธรรมโดยจะบรรยายเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในสังคมเพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกและการสร้างความสุข เมื่อมีผู้ที่ต้องการแต่งงาน (นิเคห์) อิหม่ามจะเป็นผู้ประชาสัมพันธ์วันเวลาที่มีการจัดการอบรมก่อนการแต่งงานที่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ก่อนอิหม่ามจะทำพิธีการแต่งงานให้กับชายหญิงโดยมีผู้ปกครอง คอเต็บ และบิหลั่นเป็นพยานในพิธีแต่งงาน เมื่อพิธีแต่งงานแล้วเสร็จ อิหม่ามจะเป็นผู้ที่ให้ใบแต่งงาน เพื่อแสดงว่าทั้งคู่ได้แต่งงานถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามแล้ว และในกรณีที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่ต้องการแต่งงานแต่ไม่ได้ผ่านการอบรมก่อนการแต่งงาน จะต้องจ่ายค่าปรับจำนวน 1,000-2,000 บาทต่อคนให้แก่มีสยิดนั้น ๆ เมื่อมีบุคคลในชุมชนเสียชีวิต อิหม่ามจะจัดการเกี่ยวกับงานศพ เช่น การประกาศให้มาละหมาดศพ การอาบน้ำศพ วิธีการห่อศพและขุดหลุมฝังศพ ซึ่งต้องทำพิธีงานศพให้เสร็จภายในเวลา 24 ชั่วโมง เมื่อเสร็จพิธีศพอิหม่ามก็จะไปบ้านของผู้เสียชีวิตเพื่อจัดการมรดกให้ถูกต้องตามหลักการพิณัยกรรมตามกฎหมายอิสลาม ในกรณีที่ผู้เสียชีวิตไม่ได้ทำพิณัยกรรมไว้อิหม่ามก็จะเป็นผู้แบ่งมรดกด้วยตนเอง โดยมีคอเต็บและบิหลั่นเป็นพยาน นอกจากนี้ อิหม่ามยังเป็นผู้ชี้แจงเกี่ยวกับการเก็บและการจ่ายชะกาต ซึ่งการจ่ายชะกาตถือเป็นหนึ่งในหลักศาสนบัญญัติของอิสลาม ที่กำหนดให้เป็น

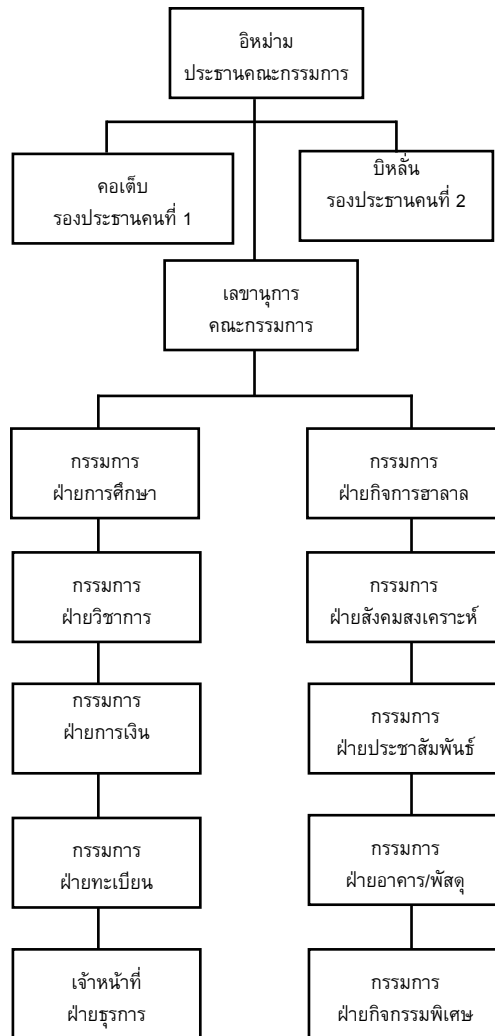
หน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องแจกจ่ายทรัพย์สินส่วนหนึ่งให้แก่บุคคลผู้มีสิทธิ ในบางมัสยิดการจ่ายชะกาตนั้นจะให้สับบุรุษสมัครใจในการจ่ายชะกาต โดยตรงกับผู้ที่มีสิทธิรับชะกาต หรือต้องการจ่ายชะกาตกับอิหม่ามเพื่ออิหม่ามจะเป็นผู้รวบรวมชะกาตและแจกจ่ายให้แก่บุคคลที่มีสิทธิรับชะกาตและเป็นผู้ในการช่วยเหลือชุมชนต่อไป

ด้านการศึกษา อิหม่ามมีบทบาทการส่งเสริมการศึกษาและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนที่ไม่ขัดต่อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม เช่น การศึกษาภาคฟิรดูอินในโรงเรียนตาดีกาซึ่งเป็นระบบการจัดการศึกษาของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน โดยอิหม่ามมีเป้าหมายเพื่อปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนมุสลิมที่มีอายุระหว่าง 5-12 ปี ให้เป็นคนที่มีคุณธรรม สามารถประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม จึงเปรียบเสมือนการศึกษาภาคบังคับ ที่ผู้ปกครองทุกคนต้องให้ความสำคัญ โดยมีผู้รู้ที่มีใจอาสาในชุมชนหรืออาจจะเป็นอิหม่ามและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดนั้น ๆ มาช่วยสอนในช่วงเช้าของวันหยุด (เสาร์-อาทิตย์) และช่วงเช้าของวันหยุดปิดเทอมของกลุ่มเยาวชน เนื้อหาการเรียนการสอนนั้นเน้นในเรื่องของศาสนา ภาษาศาสตร์และอัลกุรอาน การละหมาด การขอพรหรือดุอา และคุณธรรมจริยธรรมในอิสลามซึ่งผลจากการเรียนการสอน ทำให้เด็กมีความรู้ มีความเข้าใจ สามารถนำความรู้ที่ได้รับการอบรม สั่งสอน ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ตามวิถีทางของมุสลิม นอกจากนี้แล้วอิหม่ามยังมีการส่งเสริมให้มีการอบรมในวาระต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เช่น การอบรมศาสนาประจำเดือน การอบรมเยาวชนประจำปี (ค่ายอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน) การอบรมมุอัลลัฟ (มุสลิมใหม่) การอบรมกลุ่มมุสลิมะฮ์แม่บ้าน และการอบรมวิชาชีพต่างๆ เช่น การสอนทำขนมไทย เป็นต้น สำหรับสถาบันหรือส่วนงานย่อยที่มีสยิดในทุ่งตำเสามีเพื่อภารกิจในการส่งเสริมการศึกษาของชุมชน ได้แก่ ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและ

จริยธรรมประจำมัสยิด ห้องสมุดประจำมัสยิด และลานกีฬา ส่วนทั้งหมดนี้จะเป็นส่วนช่วยในการกำหนดมาตรฐานในการให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางการศึกษา

ด้านการปกครอง เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิม ส่วนใหญ่ก็จะมาบอกปัญหากับอิหม่ามโดยตรงที่บ้านหรือบอกทางโทรศัพท์ อิหม่ามจะดูในกรณีปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเกินความสามารถของอิหม่ามหรือไม่ ถ้าเกินความสามารถอิหม่ามจะประสานงานกับผู้ที่มีความสามารถมาแก้ไขปัญหานั้นต่อไป ถ้าปัญหาดังกล่าวไม่เกินความสามารถอิหม่ามก็จะพิจารณาไกล่เกลี่ยปัญหาต่อไป บ้างครั้งอิหม่ามจะเชิญผู้ใหญ่บ้านมาร่วมพิจารณาไกล่เกลี่ยด้วยในกรณีปัญหาทั่วไปและอีกทางหนึ่งที่อิหม่ามจะรู้ว่าในชุมชนมีปัญหาอะไร อิหม่ามจะใช้วิธีพูดคุยกับชาวบ้านและจะสอบถามกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เพื่อจะรู้ว่าในชุมชนมีปัญหาอะไรและหาทางแก้ไขด้วยวิธีสันติต่อไปเพราะการใช้ความรุนแรงในฐานะเป็นวิถีทางในการแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งที่ศาสนาอิสลามไม่ยอมรับ โดยอิหม่ามและพี่น้องมุสลิมรับเอาสันติวิธีที่ยึดหลักการความยุติธรรม หลักการความเสมอภาคและหลักการสำคัญในการปกครองอิสลามอื่น ๆ เป็นวิถีแห่งชีวิตที่บ่งบอกถึงความแตกต่างของตนเอง

ด้านการบริหาร เพื่อให้การบริหารมัสยิดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อิหม่ามจะยึดถือปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ควบคู่ไปกับการใช้หลักศาสนาอิสลามมาเป็นหลักในการบริหารมัสยิดด้วย ในแต่ละมัสยิดในชุมชนนั้น จึงมีโครงสร้างการบริหารมัสยิดของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด (แผนผังที่ 1)

แผนผังที่ 1 โครงสร้างคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในชุมชนทุ่งคำเส้า
ที่มา : วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2559)

จะเห็นได้ว่า อิหม่ามเป็นประธานคณะกรรมการบริหารมัสยิดโดยตำแหน่ง โดยมีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่มุสลิมในการปฏิบัติศาสนกิจ และสั่งสอนอบรมหลักธรรมทางศาสนาอิสลามให้แก่สัปบุรุษประจำมัสยิด แนะนำคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เรียบร้อย ทั้งการประสานงาน การจัดการเรียนการสอน การให้ความรู้ความเข้าใจหลักการศาสนา การจัดเก็บรักษาบัญชีการเงินของมัสยิด การจัดทำทะเบียนสัป

บุรุษ รวมทั้งการจัดทำทะเบียนเด็กกำพร้า ผู้อาถยากจน ผู้ประสบภัยพิบัติและผู้ด้อยโอกาสทางสังคม จะเห็นได้ว่า คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน และเพื่อให้การบริหารมัสยิดสอดคล้องกับหลักศาสนาอย่างแท้จริง อิหม่ามต้องมีคุณสมบัติและปฏิบัติงานตามหลักที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน อันได้แก่ อะมานะห์ เป็นความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ และหน้าที่ความรับผิดชอบ อิหม่ามที่ได้รับการไว้วางใจจากหมู่คณะต้องปฏิบัติงานในตำแหน่งและหน้าที่นั้นด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และจะต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถในตำแหน่งที่ได้รับ ถือเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่สำคัญเพื่ออิหม่ามจะได้ทำงานในตำแหน่งนั้นได้อย่างสมบูรณ์ อัล-อัลดุ หรือที่พูดกันติดปากว่า อาเดล เป็นความยุติธรรม อิหม่ามต้องมี “อาเดล” ไม่แบ่งเขาแบ่งเรา แบ่งพรรคแบ่งพวก ต้องให้ความเสมอภาคกับทุกฝ่าย อัลฮาวาฟิซ เป็นการให้กำลังใจ ที่เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของการบริหารมัสยิด เช่น เมื่อมีผู้ใดทำความดี หรือทำประโยชน์ให้กับมัสยิด อิหม่ามจะมีการให้กำลังใจ หรือให้รางวัล ประกาศเชิดชูเกียรติคุณเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้ชาวบ้าน

ตารางที่ 1 บทบาทของอิหม่ามในชุมชนทุ่งคำเสา

บทบาท	รายละเอียด
ด้านศาสนา	เป็นผู้นำในการปฏิบัติศาสนกิจและข้อบัญญัติของอิสลามให้ถูกต้องตามกฎหมายอิสลาม ทั้งการเก็บซะกาต การจ่ายซะกาต การแบ่งมรดก การจัดกิจกรรมในด้านศาสนา เช่น การละหมาดประจำวัน 5 เวลา (ฟัรดู) การจัดหาบุคคลอ่านคุตบะห์ การถือศีลอด การจัดการแต่งงาน และการจัดงานศพ
ด้านการศึกษา	ส่งเสริมการศึกษาและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนที่ไม่ขัดต่อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม เช่น การศึกษาภาคฟัรดูอื่นในโรงเรียนตาดีกา การอบรมในวาระต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ทั้งการอบรมศาสนาประจำเดือน การอบรมเยาวชนประจำปี (ค่ายอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน) การอบรมมุอัลลัฟ (มุสลิมใหม่) การอบรมกลุ่มมุสลิมะฮ์แม่บ้าน และการอบรมวิชาชีพ
ด้านการปกครอง	เป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างพี่น้องชาวมุสลิมที่มีความขัดแย้ง
ด้านการบริหาร	ปฏิบัติงานตามที่กฎหมายกำหนด อีกทั้งยังมีคุณสมบัติและปฏิบัติงานตามหลักที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน

ที่มา : วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2559)

ในชุมชน ดักดีมุลมีสลาอะฮ์ อัลอามมะฮ์ อะลัลมีสลาอะฮ์ อัลฟิรตียะห์ เป็นการรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว อัชชูรอ เป็นการประชุมปรึกษาหารือเพื่อรับฟังความคิดเห็น ทุกกิจการของมัสยิดจะต้องเข้าที่ประชุมและถกเถียงกันให้จบในที่ประชุม โดยทุกคนจะต้องนำข้อยุติหรือมติของที่ประชุมไปปฏิบัติตาม แมตตนเองจะไม่พอใจหรือไม่เห็นด้วยกับมตินั้นก็ตาม และอึดอัดดีด เป็นการวางแผนการบริหารมัสยิดที่อิหม่ามจะต้องมีการวางแผนร่วมกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เช่น แผน 1 ปี แผน 2 ปี แผน 3 ปี ซึ่งมัสยิดในชุมชนทุ่งคำเสามีการวางแผนพัฒนาเยาวชนของมัสยิด เนื่องจากเยาวชนจะเจริญเติบโตเป็นกำลังสำคัญ และมีการวางแผนพัฒนาบุคคลมากกว่าที่จะพัฒนาในเรื่องของวัตถุ

สรุปได้ว่า อิหม่ามในชุมชนทุ่งคำเสาใช้หลักการบริหารตามหลักแห่งศาสนาอิสลาม รวมทั้งให้ความสำคัญกับมัสยิด ซึ่งไม่ต่างไปจากอดีตที่ให้ความสำคัญกับมัสยิด โดยเปรียบว่ามัสยิดเป็นเหมือนบ้านของอัลเลาะห์ (ตารางที่ 1)

อภิปรายผล

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น โดยนัยแล้ว อิหม่ามเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการบริหารองค์กร มัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสา ทั้งนี้ เพื่อให้มัสยิดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อมุสลิมในชุมชน ตลอดจนเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา ทั้งยังสมควรนำอภิปรายผล ดังนี้

อิหม่ามกับศาสนา อิหม่ามได้มีบทบาทในการดำเนินชีวิตของมุสลิมในชุมชนทุ่งตำเสาที่มีความยึดมั่นและมีความเชื่อทางศาสนา เช่นเดียวกับ ระพีพรรณ มุหะหมัด (2556, น. 93) ที่ว่า พื้นฐานอิสลามมีศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยว และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เกิดการรวมตัวเพื่อสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมีความศรัทธา และปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาอย่างเคร่งครัด การนำละหมาดที่มีสยิด 5 เวลานั้นเป็นหน้าที่ของอิหม่ามโดยตรง ถ้าอิหม่ามไม่สามารถไปที่มัสยิดเนื่องจากมีธุระหรือสาเหตุอื่น ๆ การนำละหมาดก็จะเป็นหน้าที่ของคอเต็บและบิหลันที่สามารถทำแทนได้ ที่สอดคล้องกับข้อค้นพบของ วรภัทร์ ภูเจริญ (2556) ที่ว่า Collective Leadership เป็นการดำเนินงานของกลุ่มคนซึ่งสามารถผลัดกันนำ ผลัดกันตามในแต่ละสถานการณ์ สามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมซึ่งไม่ใช่ทีมที่มีผู้นำเพียงคนเดียวคนหนึ่งแต่เป็นทีมซึ่งอาจมีการสลับปรับเปลี่ยนผู้นำ การอ่านคุตบะห์ประจำวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ ก็เป็นหน้าที่ของอิหม่ามในการผู้จัดหาบุคคลเพศชายที่บรรลุนิติภาวะและมีสติสัมปชัญญะครบถ้วน ซึ่งการอ่านคุตบะห์เปรียบเสมือนการกล่าวบรรยายธรรมโดยจะบรรยายเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในสังคมเพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกและการสร้างความสุข ต่างกับ วลัย บุปผา (2555, น. 74) ที่ระบุว่า การบรรยายธรรมที่มีสยิดหรือเซะทุกวันอังคารนี้ บรรยายโดย โต๊ะอิหม่ามซึ่งอาจจะเป็นโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดหรือเซะหรือโต๊ะอิหม่ามผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือ ท่านอื่นจากมัสยิดอื่นก็ได้ เนื้อหาเกี่ยวกับหลัก

ศาสนาอิสลาม การประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางท่านนบี และเมื่อมีผู้ที่ต้องการแต่งงาน (นิกะห์) จะต้องมีการแสดงตนว่าได้ผ่านการอบรมก่อนการแต่งงาน (ก่อนนิกะห์) แล้ว ซึ่งอิหม่ามจะเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ วัน เวลา ที่มีการจัดการอบรมก่อนการแต่งงานที่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เพื่อให้ผู้ที่จะเป็นสามี ภรรยาได้รู้ถึงหน้าที่ ในฐานะที่เป็นสามีภรรยา และการใช้ชีวิตครอบครัวอย่างมีความสุขและสามารถแก้ไขปัญหาการหย่าร้างในอนาคตต่อไปได้ เช่นเดียวกับแนวคิดของ ธวัช บุญยมณี (2550, น. 38-39) ที่ว่า ผู้นำต้องเป็นบุคคลที่กระจายข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นให้ผู้ที่อยู่ในองค์กร หน่วยงานได้รับรู้ข่าวสารดังกล่าว เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและบางครั้งสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ตามได้

อิหม่ามกับการศึกษา อิหม่ามมีบทบาทการส่งเสริมการศึกษาและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนที่ไม่ขัดต่อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม เช่น การศึกษาภาคฟิรฎูอินในโรงเรียนตาดีกาซึ่งเป็นระบบการจัดการศึกษาของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน โดยอิหม่ามมีเป้าหมายเพื่อปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนมุสลิมที่มีอายุระหว่าง 5-12 ปี ให้เป็นคนที่มีคุณธรรม สามารถประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 1 มาตรา 6 ที่ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้แล้วมัสยิดยังมีการส่งเสริมการเรียนการสอน การอบรมในวาระต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เช่น การอบรมกลุ่มมุสลิมะฮ์แม่บ้าน และการอบรมวิชาชีพ

อิหม่ามกับการปกครอง เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมในชุมชนถ้า ปัญหาดังกล่าวไม่เกินความสามารถอิหม่ามก็จะพิจารณาไกล่เกลี่ยปัญหาให้ ดังที่ ชลگانดาร์ นาคทิม

(2551) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้นำไว้ว่า ผู้นำต้องมีความยุติธรรมในการจัดการปัญหา และให้ความสำคัญในการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน บ้างครั้งอิหม่ามจะเชิญผู้ใหญ่บ้านมาร่วมพิจารณาไกล่เกลี่ยด้วยในกรณีปัญหาทั่วไปและอีกทางหนึ่งที่อิหม่ามจะรู้ว่าในชุมชนมีปัญหาอะไรอิหม่ามจะใช้วิธีพูดคุยกับชาวบ้านและจะสอบถามกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเพื่อจะรู้ว่าในชุมชนมีปัญหาอะไรและหาทางแก้ไขด้วยความยุติธรรมต่อไป ดังที่ อัลเลาะห์ได้ทรงกล่าวไว้ในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ความว่า “และเมื่อพวกเจ้าตัดสิน ระหว่างผู้คนจากพวกเจ้า จะต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม” การใช้หลักยุติธรรม ถือเป็นหลักการสำคัญในการปกครองอิสลามเพื่อการปกครองมุสลิมให้อยู่ในความสงบสุข สอดคล้องกับแนวคิดของ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2550, น. 63) ที่ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่มีเป้าหมายสุดท้ายให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบได้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม อันเป็นกระบวนการที่สร้างความสมานฉันท์ทำให้เกิดการฟื้นฟูโดยมีหลักการว่าควรเป็นกระบวนการไม่เป็นทางการให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาพบปะกันในบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดความปรองดอง ส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกผิด และส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง

อิหม่ามกับการบริหาร การบริหารมัสยิดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อิหม่ามจะยึดถือปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 ควบคู่ไปกับการใช้หลักศาสนาอิสลามมาเป็นหลักในการบริหารมัสยิดด้วยในแต่ละมัสยิดในชุมชนจึงมีโครงสร้างการบริหารมัสยิดของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดแต่ละคนให้ชัดเจนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังที่ บุญตา ไล่เลิศ (2550) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพของตำแหน่งใด

ตำแหน่งหนึ่งที่บุคคลได้รับ ต้องมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามที่กำหนดไว้ตามบทบาทของตำแหน่งนั้น และคล้อยตามความมุ่งหวังของสังคม นอกจากนี้แล้วอิหม่ามต้องปฏิบัติหน้าที่การบริหารมัสยิดให้สอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลาม อันได้แก่ อะมานะห์ เป็นความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ และหน้าที่ความรับผิดชอบ อิหม่ามที่รับเอาอะมานะห์ไว้ จะต้องรับผิดชอบต่อปฏิบัติให้เป็นไปตามที่ได้รับความไว้วางใจ ซึ่งถือเป็นเรื่องใหญ่และเป็นเรื่องสำคัญ อิหม่ามที่ได้รับความไว้วางใจจากหมู่คณะต้องปฏิบัติงานในตำแหน่งและหน้าที่นั้นด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ สอดคล้องกับ สุภวรรณ ชลมาภ (2551) ที่ได้ให้ความหมายว่าความซื่อสัตย์ หมายถึงการประพฤติปฏิบัติด้วยความจริงใจ ไม่คิดคดโกง ไม่หลอกลวงตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา และใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น อัซซุรอ เป็นการประชุมปรึกษาหารืออิหม่ามให้ความสำคัญกับการประชุมปรึกษารื้อในกิจการต่าง ๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็น โดยให้เรื่องการบริหารงานเข้าที่ประชุม ถกเถียงกันให้จบในที่ประชุมแล้วนำข้อยุติหรือมติของที่ประชุมไปปฏิบัติ สอดคล้องกับความหมายการมีส่วนร่วมของ มุรฎา ศรีรัตน์ (2554) ที่ว่า กระบวนการที่บุคคลได้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทั้งด้านการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ ความรับผิดชอบ การวางแผน ปฏิบัติงาน ตลอดจนการประเมินผล โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดจากการบริหารงานในองค์กร และอัลฮาวาฟิซ เป็นการให้กำลังใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของการบริหาร เช่น เมื่อมีผู้ใดทำความดี หรือทำประโยชน์ให้กับมัสยิด อิหม่ามจะมีการให้กำลังใจ หรือให้รางวัล เป็นเกียรติบัตรในการประกาศเชิดชูเกียรติคุณ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับทราบ สอดคล้องกับทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (อ้างถึงใน อนิซวิง แก้วจันทน์, 2552) ที่ว่าความต้องการทางสังคมและ

เกียรติยศชื่อเสียงเป็นความต้องการของบุคคลที่ ต้องการถูกยอมรับโดยบุคคลอื่น ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคม ที่จะสร้างการเคารพตนเองและการชมเชยจากบุคคลอื่น

สรุป

ชุมชนทุ่งตำเสาเป็นชุมชนที่มีมัสยิดถึง 3 แห่ง ซึ่งมีอายุการสร้างที่ไล่เลี่ยและที่ตั้งใกล้เคียงกัน แสดงถึงการขยายตัวอย่างรวดเร็วของ ประชากรมุสลิมที่มีความศรัทธาต่อศาสนาอิสลาม โดยมีอิหม่ามเป็นผู้นำที่ชาวบ้านให้ความศรัทธา และยอมรับ ที่อยู่ในแนวทางศาสนาและเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตน ทั้งการปฏิบัติศาสนกิจ ส่งเสริมการศึกษา ใช้หลักคุณธรรมในการปกครอง พี่น้องมุสลิม รวมไปถึงการบริหารองค์กรมัสยิดตามกฎหมายและหลักศาสนาอิสลามเป็นเหตุให้มัสยิด

ในชุมชนทุ่งตำเสานั้นได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อจิตวิญญาณของมุสลิมในชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

ผู้ที่มีอำนาจทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควร สนับสนุนงบประมาณในการบริหารจัดการของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและส่งเสริมให้มัสยิดเป็น สถานที่ศึกษา การจัดอบรม และการจัดกิจกรรมให้ความรู้กับชาวบ้านทุกศาสนา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำรง ตำแหน่งอิหม่ามและวิธีการแก้ไขปัญหา รวมทั้ง ศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการจัดการปัญหา ความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนใต้

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2550). *ยุติธรรมชุมชน : บทบาทการอำนวยความสะดวกโดยชุมชนเพื่อชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชลกานดาริ นาคทิม. (2551). *บทบาทของผู้นำในการจัดการความรู้ของเกษตรกรทำนาเกษตรอินทรีย์:กรณีศึกษา กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบลท่อม อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์*. (วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัชช บุญยมณี. (2550). *ภาวะผู้นำและการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุญตา ไล่เลิศ. (2550). *บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542, 19 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก, หน้า 4.
- พินิจ โคตะการ. (2559). *ผู้นำและภาวะผู้นำกับความสำเร็จขององค์กร*. สืบค้นจาก <http://phinit0112.blogspot.com>.
- มธุรดา ศรีรัตน์. (2554). *การบริหารแบบมีส่วนร่วม*. สืบค้นจาก <http://gotoknow.org/blong/mathu/334443>.
- ระพีพรรณ มุหะหมัด. (2556). *อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลอิสลามคลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วัลย์ บุปผา. (2555). *การจัดการมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ขัดแย้ง: กรณีศึกษาด้านมัสยิดกรือแะ*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิสุทธิ บิลล่าเต๊ะ. (2558). *เกิดอะไรขึ้นเมื่อมัสยิดไร้การบริหารจัดการ มัสยิดที่นับสร้างกับมัสยิดที่เราสร้างความต่างที่ลิบลับ*. สืบค้นจาก <http://icosk.com/2015-11-17-02-01-32/2015-10-25-07-34-56/33-2015-12-06-04-53-24>.
- วรภัทร์ ภูเจริญ. (2556). *แนวทางสู่ Living Company*. สืบค้นจาก <http://myifew.com/158/>.
- ศุภวรรณ ชลมาก. (2551). *ผลการจัดการเรียนรู้เรื่องความซื่อสัตย์ สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างวิธีการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับวิธีการสอน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). ลพบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2554). *วัฒนธรรมอิสลาม (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: ทางนำ.
- อนิวัช แก้วจันทร์. (2552). *ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์. การจัดการทรัพยากรมนุษย์*. 1, 66-68. สืบค้นจาก <http://lib.neu.ac.th/ULIB/dublin.php?ID=16255>.
- อิสมาอีล กอเซ็ม. (2554). *บทบาทมัสยิดที่ควรมีต่อสังคม*. สืบค้นจาก <http://www.islammore.com/view1396>.
- ฮาเร๊ะ เจ๊ะโด. (2553). *การบริหารจัดการในอิสลาม*. สงขลา: ไอคิว มีเดีย.